

ELS ESCULTORS ESPINALT DE SARRAL I EL RETAULE DE SANT VICTORIÀ DE BARBERÀ DE LA CONCA

Joan FUGUET i SANS

És prou coneguda arreu de les comarques tarragonines la tradició escultorera de la vila de Sarral. Malgrat la versió «kitsch» de l'escultura dels altars d'alabastre de la postguerra i dels objectes decoratius tipus «souvenir» que encara es fabriquen, Sarral té una tradició d'escultors digna de figurar a la història de l'art.

La fama li ve sobretot per part d'una família, els Espinalt -de renom «Xavalla»- que prodigaren l'art de la talla i del cisell per les nostres contrades des del segle XVI al XIX. Llàstima que la crema de temples de les revoltes anticlericals, tan freqüents a la nostra història, ens ha privat de la contemplació, gairebé total, de la seva obra.

De la nissaga Espinalt, tret de quatre notes disperses de diversos autors en obres de caràcter general, que vénen a dir si fa no fa el mateix, poca cosa en sabem.

D'aquestes obres gairebé res en queda actualment; d'alguna, encara en tenim fotografies; d'altres, ni això.

Aquest article no pretén ser altra cosa que la presentació de l'estat de la qüestió de les publicacions sobre els Espinalt (al·ludides més amunt), ultra presentar uns documents -contracts i rebuts- de la construcció del retaule de l'altar major de Barberà, tallat pel més notable dels Espinalt, Isidre Espinalt Travera, l'any 1721. Dissortada-

ment, no posseïm cap fotografia d'aquesta peça que, encara que modesta, havia d'ésser prou interessant.

Després d'aquesta justificació crec que el que interessa és el meu propòsit de seguir la recerca sobre aquest tema. De ben segur que els arxius de la Conca guarden valuoses notícies per poder perfilar una monografia digna d'aquesta prolífica nissaga d'escultors de la nostra comarca.

ARRIBADA DELS ESPINALT A SARRAL I L'ISIDRE ESPINALT TRAVERA

Els Espinalt eren oriünds del poblèt de Sant Joan d'Oló, pedania de Santa Maria d'Oló -Bages-. (1) S'instal·laren a Sarral al segle XVI, probablement atrets per una presumpta activitat escultòrica existent a la vila a partir del descobriment de les pedreres d'alabastre per l'escultor del retaule major de Poblet, Damià Forment, l'any 1527(2).

Ràfols cita un primer Isidre Espinal de Sarral que treballa a la Seu de Tortosa als vols dels anys quaranta del cinc-cents(3). Suposem que aquest va ser l'iniciador de la nissaga sarralenca d'Espinalts.

No es torna a documentar cap Espinalt fins a les acaballes del segle XVII. Es tracta en aquest cas, probablement, de la figura més rellevant de la família que, com el seu avantpassat i els seus descendents, es diu Isidre.

D'aquest Isidre Espinalt, al qual Ràfols afegeix el segon cognom de Travera, sabem per mossèn Tomàs Capdevila que era casat amb Clara Espinal, i que va morir l'any 1737 i fou enterrat al fossar del Roser de l'església de Sarral.(4) Mossèn Capdevila, a més d'aquestes notes biogràfiques, també ens parla de la seva obra.

Com que les notícies que dóna mossèn Capdevila les recull Ràfols juntament amb d'altres, glosarem l'article d'aquest autor, seguint un ordre cronològic, i l'ampliarem amb altra bibliografia que anirem citant convenientment.

Es documenta Isidre Espinalt i Travera per primera vegada a Sarral l'any 1693.

- 1.- Josep Francesc RÀFOLS, *Diccionario biográfico de Artistas de Catalunya*, Ed. Millà, Barcelona, 1951, 3 vol; 1er vol, pàg. 352.
- 2.- Agustí ALTISENT, *Història de Poblet*, Imp. de l'Abadia, Poblet, 1974, pp. 427-433.
- 3.- J. F. RÀFOLS, *Diccionario... Op. cit.* pàg. 352.
- 4.- Tomàs CAPDEVILA, *Sarreal, notes històriques de la Vila*, Imp. Castells, Valls, 1934, pàg. 97.

A 1696 contracta un retaule per a la confraria de Sant Eloi de Valls, pel preu de 640 lliures.

El mateix any faria també el retaule de Sant Ramon Nonat per a la parroquial de Sant Martí de Maldà, pel preu de 600 lliures que féu efectives el canonge Pere Antoni Foguet, fill de la vila ⁽⁵⁾.

Entre els anys 1695 i 1719, diu Martinell que va fer diversos treballs per la cartoixa de Scala Dei: sis estàtues d'alabastre per al presbiteri; quatre doctors i el baix relleu de la Cena per al sagrari, de pedra, l'any 1695, pel preu de 283 lliures; i el tomem a trobar a 1719 executant el retaule major -exceptuant unes estàtues que va fer Agustí Pujol- pel preu de 1550 lliures ⁽⁶⁾.

Mossèn Sanç Capdevila li atribueix un sagrari construït en «variats marbres» per la Seu de Tarragona a les darreries del segle ⁽⁷⁾.

L'any 1699 esculpirà un sagrari, també per a la parroquia de Passanant. Pel mateix poble va fer el retaule de Sant Antoni de Pàdua l'any 1700, que amplià ell mateix onze anys més tard pel preu de 400 lliures. I encara faria un altre retaule per Passanant l'any 1732, ajustat per 416 lliures.

De ben segur però que l'obra més popular de l'Isidre Espinalt Travera va ser el famós «Misteri dels Pescadors» (vegeu la foto) que li encarregà l'any 1713 la confraria de Sant Pere del Gremi dels Pescadors de Tarragona, i que es passejà fins a l'any 1936 a les processons del Divendres Sant ⁽⁸⁾.

Segons diu Mossèn Tomàs Capdevila (encara que no dona cap referència documental) també era de l'Isidre Espinalt el retaule Major de Santa Maria de Montblanc. (vegeu la fot.) No fou tampoc l'ú-

5.- Ramon LLOBET, *Monografia o breu descripció històrico-geogràfica de la vila y parroquia de Sant Martí de Maldà*, Imp. Mariana, Lleida, 1907 (editada de nou -amb força errades tipogràfiques- per la Cambra Agrària de Sant Martí, l'any 1979) pàg. 105. RÀFOLS en parla però ha sofert una errada: diu altar de Sant Renato en lloc de Sant Ramon Nonat. Cèsar MARTINELL a *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, Ed. Alpha, Barcelona, 1963, 2.º vol., pàg. 150, també en fa referència equivocant la data: en lloc de 1696 diu 1717.

6.- Cèsar MARTINELL, *Arquitectura i escultura... Op. cit.*, pàg. 150.

7.- Sanç CAPDEVILA, *La Seu de Tarragona*, Bibl. Balmes, Barcelona, 1935, pàg. 33.

8.- Sancho CAPDEVILA, *El Gremio de Marineros* a «Semana Santa de Tarragona» fullet editat per l'Agrupació d'Associacions pro festes de Setmana Santa, Tarragona, 1930 pàgs. 39-41. L'autor ultra publicar els comptes de les despeses del «misteri», entre les quals hi figura la quantitat pagada a Isidre Espinalt, es reafirma en considerar que el «misteri» que passejava la Confraria aquells anys, és el de l'Isidre Espinalt. Aquesta presa de partit venia motivada perquè, recentment, algú havia atribuït l'obra a un altre escultor molt més tardà que Espinalt. Segons Mossèn Sanç, aquest escultor modern només havia restaurat el retaule de l'Isidre Espinalt.

nica obra que tallà per a la parroquial de Montblanc, també, l'any 1723, havia fet el sagrari, per la qual obra li pagaren amb «una sotacopa de plata ab sas canadellas» (9).

Recentment, Agustí Altisent en la seva *Història de Poblet* (10) ens descobreix una nova obra d'Isidre Espinalt. Segons aquest autor, en reedificar-se l'any 1713 l'ermita de la Verge dels Torrents del Monestir de Poblet, la imatge de la Mare de Déu fou traslladada, mentre durà l'obra, a la Galilea de l'església del monestir. Fra Magí Alandó, apotecari del monestir, que pagava les despeses de l'ermita, féu construir, també a compte de la seva butxaca, un retaule per a l'altar de la Galilea on aniria provisionalment la Verge dels Torrents. Aquest retaule fou contractat el dia 1 de maig de 1713 amb l'Isidre Espinalt.

ELS DARRERS ESPINALT

Es ben probable que en bona part d'aquesta obra atribuïda a l'Espinalt Travera, hi hagués col·laborat el seu fill hereu Isidre Espinalt del qual ens parla Mossèn Tomàs Capdevila (11). Per ell sabem que aquest Espinalt s'havia casat amb Mariagna Espinalt Vallet i que va morir jove, poc temps després del seu pare, l'any 1741.

Continuaren la seva tasca els seus fills, Isidre i Antoni. De l'Isidre diu Mossèn Tomàs Capdevila que va fer el retaule de l'ermita dels Sants Metges, (vegeu la foto) el Crist de l'església de Sant Joan i el grup de la Soledat i el Crist jacent de la parroquial; tot això a Sarral (12). A més d'aquestes obres Ràfols (13) afegeix que va acabar el retaule de l'església parroquial de l'Espluga de Francolí, començat l'any 1758 pel vallenc Lluís Bonifàs; que també col·laborà amb aquest insigne escultor de Valls en el retaule major de la parroquial de Sarral, l'any 1774; i, finalment, que realitzà el retaule major d'Anglesola i un retaule de Sant Ramon per a Sant Martí de Maldà (14).

9.- L.D., *Novena a la Mare de Déu de la Serra patrona de Montblanc*, (fullet) Montblanc, 1922.

10.- Agustí ALTISENT, *Història de Poblet*, Op. cit. pàgs. 600-601.

11.- Tomàs CAPDEVILA, *Sarreal, notes històriques...* Op. cit., pàg. 97.

12.- *Ibid*, pàg. 97.

13.- J.F. RÀFOLS, *Diccionario...* Op. cit. pàgs. 352-353.

14.- Aquesta afirmació de Ràfols sobre Sant Martí de Maldà crec que és errònia i cal relacionar-la amb les altres falles que comentem en la nota 5. Si m'atreveixo a esmenar la plana de Ràfols i a Martinell és perquè tant l'un com l'altre de bon segur només han utilitzat, com a font per a aquestes obres, l'exhaustiva i molt ben documentada *Monografia de Sant Martí de Maldà de Mss. Llobet*.

De l'Antoni només sabem que va anar quatre anys a Barcelona a aprendre l'ofici al gremi dels fusters (els escultors i els fusters de fora de Barcelona sembla que estaven en el mateix gremi en aquests anys) (15).

L'Isidre morí als 65 anys, el 9 de setembre de 1800; de l'Antoni no en sabem res més.

L'hereu de l'Isidre, de nom Isidre també, va ser el darrer dels «Xavalla» de Sarral. Va morir a mitjans del segle passat havent tingut temps encara de dotar el poble de Sarral d'una imatge de talla del Sant Crist, després que un incendi fortuït blaís el temple parroquial la nit del 25 de desembre de 1801. D'aquesta formosa obra, molt venerada a Sarral, ens resta la fotografia.

Esbossada més o menys fins aquí l'activitat dels «Xavalla» de Sarral, podriem intentar una anàlisi formal de les seves obres, principalment de l'Espinalt Travera, a partir de les fotografies i de les poques obres que en resten (només les de la Seu de Tarragona). Em reservo però la tentació de fer-ho per més endavant, tant aviat com hagi pogut regirar els arxius. Hi ha molts aspectes dubtosos respecte a la paternitat de les obres i d'altres que queden poc clars. Crec també que cal ampliar l'inventari d'obres que és molt minso fins ara.

De moment, com hem indicat més amunt, a tall de novetat, presentem una obra de l'Espinalt Travera a Barberà de la Conca (16).

L'ESPINALT TRAVERA A BARBERÀ

Sant Victorià Abat és el patró de Barberà de la Conca. El poble el venera «de temps immemorial» segons es llegeix en l'encapçalament del llibre de la Confraria del dit sant.

Era un sant molt miracler -com tots els patrons dels pobles- al qual acudia la gent (quan li convenia) a cercar el favor.

L'any 1721 -llegim al «Llibre de la Confraria» (17)- «patint una gran falta de aygua se resolgué fer una profesó de Pregàries ab la Santa Reliquia del Sant (...) y luego que se comensà la profesó se resolgué lo Cel en dar la aygua copiosa pera remey universal dels

15.- A.H.C.B. Gremial 37, 11, fol 114 v: «Fa fe jo Pau Planas, clavari de la confraria dels fusters de esta ciutat Barcelona com vuy dia 8 de desembre de 1751 se a posat per aprenent Anton Aspinal, fill de Isidro Aspinal, condem, y Maria Agna Aspinal, de la bila de Sarral, bisbat de Tarragona, per temps de quatre anys en casa de Francesc Soler». Regraciem aquesta notícia a Manuel Arranz, col·laborador del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà.

16.- M. MIRÓ ESPLUGAS, n'havia donat notícia a «Barberà (butlletí de la parroquia i els amics de Barberà)» n.º 160.-Barberà 1972.

17.- Arxiu Parroquial de Barberà, «Llibre de la Cofraria de Sant Victorià Abbad» s.n.

campes, plantas y blats...» El poble agraiït decidí construir una capella i un retaule pel Sant «que res de asò tenia».

El dia 1 de desembre d'aquell any es començava l'obra de la dita capella i el dia 8 del mateix mes, la universitat de Barberà contractava amb Isidre Espinalt «Escultor Insigne de la Vila de Çareal» la construcció del retaule (18). Crec que el qualificatiu d'«Insigne» ens aclareix qualsevol dubte sobre l'autoria del retaule; és evident que en aquells anys el pare Isidre Espinalt Travera era famós, mentre que el fill no tenia temps de ser-ho.

Aquest retaule era de pla únic i media 24 pams i quart d'alt per 13 i quart d'ample (proporció harmònica -1:2- encara que de petites mides). Tenia subdivisions verticals, més ampla la del mig, presidida per una fornícula o «pastera» (com diu el contracte) amb la imatge de Sant Victorià. A les parts laterals hi havia Sant Francesc Xavier i Santa Bàrbara, de menor tamany.

Del contracte se'n dedueix que tenia tres nivells, l'inferior on hi anava «el sagrari per la Santa Relíquia»; el segon, centrant la composició i presidint-la tant pel lloc com pel tamany, la fornícula amb la imatge de Sant Victorià; i finalment el coronament amb «les armes de la Vila», com era costum de fer-se quan aquestes obres les pagava el poble (19).

No podem deduir res respecte a l'arquitectura i ornament car no ho especifica el document.

El preu ajustat en el contracte fou de 120 lliures, quantitat molt petita que ens indica una obra de molt poca envergadura si establim relacions amb els preus de les obres coetànies que hem citat abans. El contracte, però, només ens parla d'una part de l'obra i encara molt lacònicament.

De fet, es tracta d'un document de caire privat que es limita a concertar aspectes fonamentals. D'aquí ve que no s'hi especifiquin, com passa en altres casos, els detalls arquitectònics i ornamentals; dóna la impressió de ser un instrument mínim de garantia de tota una contractació verbal. És molt probable -encara que no en digui res el document- que també hi hagués una traça que hauria de seguir l'escultor.

El llibre de la Confraria (20) ens forneix altres aspectes de la contractació del retaule. Segons aquestes notes l'Isidre Espinalt va fer retaule, marc i caixabanc per 134 lliures i 16 sous; tres anys més tard el comú de la vila concertà amb Pau Morales «Daurador cèlebre

18.- Vegeu el document nº 1 a l'apèndix

19.- Cèsar MARTINELL, *Arquitectura i escultura...Op. cit.* Ier. vol., pàg. 64.

20.- Arxiu Parroquial de Barberà, «Llibre de la Cofraria de Sant Victorià Abbad» s.n.

de la Vila de Valls» la feina de daurar el retaule per 148 lliures i 10 sous «y el gasto».

S'ha de calcular doncs que el retaule de Barberà va costar 283 lliures i 6 sous, més la manutenció del daurador durant l'any que hi va treballar.

Aquesta quantitat-recollida amb almoines de blat, oli i cànem de tot el veïnat - (21) no deix de ser modesta; ara bé, cal tenir en compte que es tractava d'un retaule de petites dimensions. Si comparem el retaule de Barberà amb el que el mateix Espinalt va fer per Santa Maria de Montblanc veurem que les mides del primer - 5 metres d'alt per 2,5 d'ample - venen a ser aproximadament la meitat de l'altre. A més, el retaule de Barberà era d'un sol plà, per adaptar-se a una capella plana també, mentre que molts dels retaules d'aquesta època, el de Montblanc entre ells, s'obrien en forma poligonal per encaixar-se als absis, cosa que representa força més envergadura.

Resumint doncs, es tractava d'una obra de reduïdes dimensions; aspecte que no té res a veure amb la qualitat artística.

Tenint en compte la inqüestionable categoria de l'obra coneguda de l'Isidre Espinalt és de suposar que el retaule de Sant Victorià de Barberà estaria dins la mateixa tònica artística.

21.- *Ibidem.*

APÈNDIX DOCUMENTAL

1721, desembre, 8

Contracte de construcció del retaule de Sant Victorià Abat de l'església parroquial de Barberà de la Conca, suscrit per Isidre Espinalt, escultor de Sarral i els regidors de la universitat de Barberà, Onofre Casamitjana, Esteve Foguet i Victorià Foguet. Dona fe de l'acte el rector de Barberà, Gaspar Sauvó.

Arxiu Parroquial de Barberà, lligall, s.n.

Barberà, dia vuyt de decembre del any 1721.

Nosaltres, los infrascrits regidors del present lloch de Barberà, diem y afirmam com lo dia present y present any havem ajustat lo fer un retaule de Sant Victorià Abbad ab vos Isidro Espinalt, Escultor de Çerreal, ab los pactes i preu infrascrits. Primerament, que lo retaule ha de tenir de alt vint y quatre palms y quart, de ampla ha de tenir tretse palms y quart. En dit retaule ha de haveri un Sacrari per la Santa Reliquia. Y així mateix ha de haveri tres figuras de fusta, una de Sant Victorià, gran i ab sa pastera, y esta ha de estar en mitg. Y las altras dos, la una de Sant Francisco Xavier y altra de Santa Barberà, Verge y Màrtir; y estas han de eser més petites, y han estar als costats. Y lo remato de dit retaule ha de finir ab las Armas de la Vila de Barberà.

Més ha de averi unas gradas, ço és, dos per part.

Més lo retaule ha de estar fet y posat per al dia de Nadal de 1722. Y lo poble ha de anar a portarlos dende Çerreal a Barberà. Y, finalment, si vos dit Espinalt moriu antes de estar finit lo retaule, aja vostre heru de ferlo y continuarlo a sas expensas.

Lo preu de dit retaule fet ab lo modo y pacte dit, és vint y una dobla y mitja que fan la suma de 120 lliures 8 sous. Y fa, a saber, que las vint doblas que són 112 lliures, las havem de pagar nosaltres los regidors de la present universitat, ab tres iguals pagas, a ço és, 37 lliures, 6 sous per tersa. Y la primera pagadora lo dia 6 de jané de 1722; la segona, lo dia 8 de setembre de 1722; y la tercera, lo dia de Nadal de 1722. Y la dobla y mitja la. Y la dobla y mitja la ha de pagar Mossèn Onofre Rubinat, prevere beneficiat de Reus, fill emperò del present lloch, que així ho ha promés y promet. Advertint així mateix, que los ferros, ço és, los dos panyets y claus se auran de menester per lo sacrari no entran en dit preu y los ha de pagar Onofre Casamitjana, regidor prime del present lloch, qui així ho promet.

Item yo lo infrascrit escultor, convinch en fer lo dit retaule ab lo modo, forma y pactes dits y expresats, y així ho prometo.

Firma los regidors de Barberà, Onofre Casamitjana, Esteve Foguet y Victorià Foguet.

Isidro Espinalt, escultor.

Del que fas fe yo Gaspar Sauvó, rector de Barberà.

1722, setembre, 6

Isidre Espinalt, escultor, firma rebut de setanta set lliures, sis sous i vuit diners que li són entregats pels Srs. regidors de Barberà en mans del Sr. Rector, a compte del retaule de Sant Victorià.

Arxiu Parroquial de Barberà, lligall s.n.

Dich lo baix firmat quetinche rebut de mans dels senyors Regidors de Barberà y per mans del senyor Rector de dit poble la suma y candidat de satanta set lliuras sis sous y vuit diners; y estas ab dos partits, so és, trenta set lliuras, sis sous y vuit diners en un partit, y corante lliuras de altra partit. Y són a bon comta del que me an de pagar del Retaula de Sant Victorià, y per se lo ver fas la present rebuda en Barbarà vui ha 6 de setembre de 1722.

Isidro Espinalt, escultor

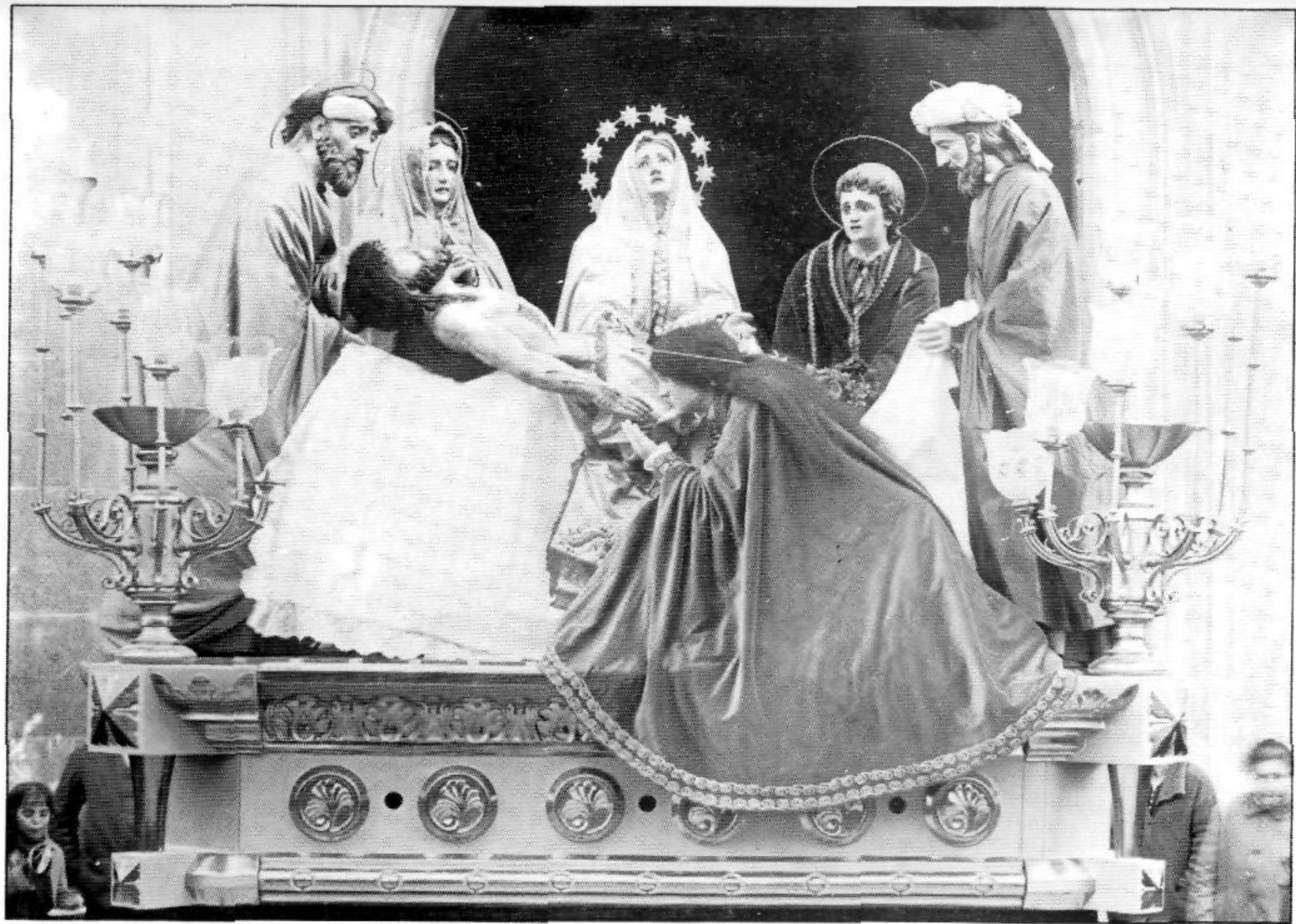
1723, gener, 4

Isidre Espinalt, escultor, firma rebut de quaranta tres lliures, un sou i quatre diners, que li són entregats pel Reverent Gaspar Sauvó, rector de Barberà, en compliment del preu convingut pel retaule de Sant Victorià.

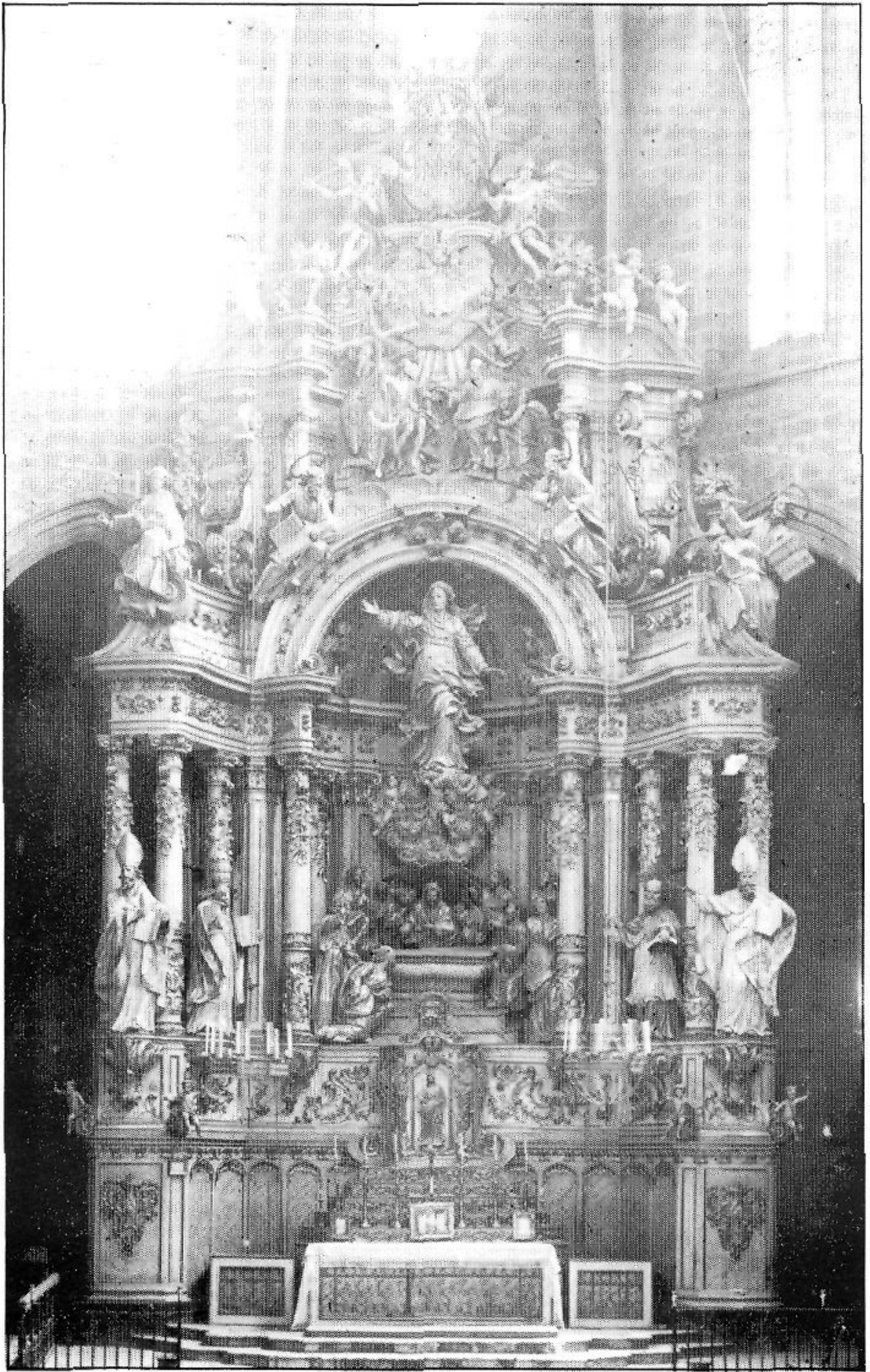
Arxiu Parroquial de Barberà, lligall s.n.

Dich lo baix firmat que tinch rebut del Reverend Gaspar Sauvó, Rector de Barberà, la suma y candidat de corante tres lliuras un sou y cotra diners, dich 43 Ll. 1 s. 4, los quals són acompliment del preu y valor estava consert lo retaule de Sant Victorià i demés feina; y dita candidat la he rebuda, so es, 19 Ll. 12 s. per un vale que yo fiu ha Fèlis Moratò, arrendador, que cobràs dita candidat, y rebent yo lo restant de tot, estich pagat y satisfet y per ce lo ver fas la present en Barbarà ha 4 gener de 1723.

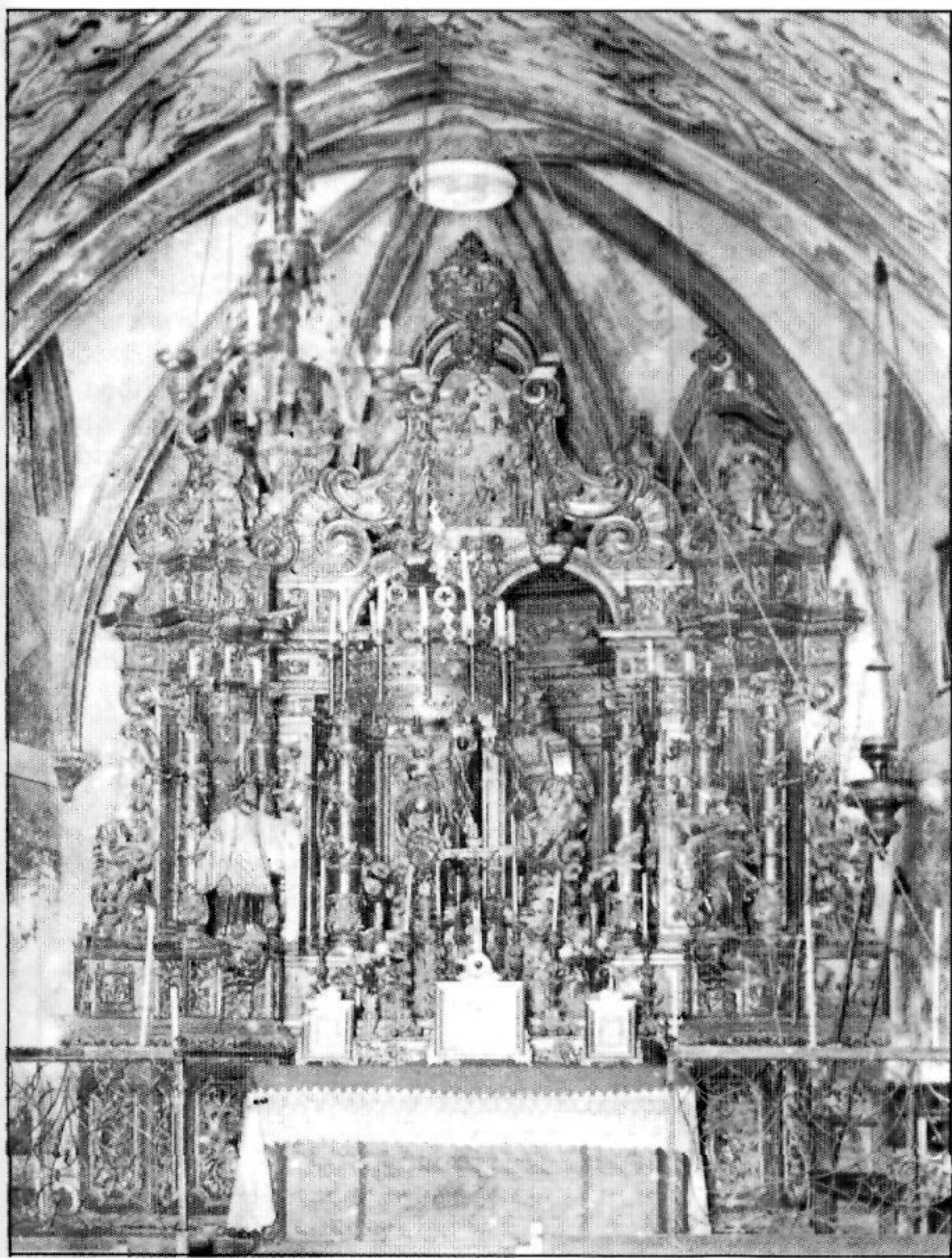
Isidro Espinalt, escultor

Misteri dels Pescadors. (Tarragona).

Altar Major de Sta. Maria - Montblanc.

Altar de l'Ermita dels Sants Metges. (Sarral)